

Dolgoknak utána gondolva...

Úgy lehet, írásba is tette már valaki az én egyszerű igazságomat, miszerint: csak a buta ember ragaszkodik a butaságaihoz. Am, ennek nincs igazi jelentősége. Elképzelem ugyanis, hány embernek megadatott valameddig az az öröm, hogy ennél nagyobb dolgokra jött rá, szenzációsabbakat talált ki, de mikor terjeszteni kezdte, ókori bölcseséggel, középkori teológussal, vagy modern társadalomtudósokkal pirongetták meg. Bizony, Püthagorasz tételét fölösleges újra meg újra kimunkálni. S bármekkora szellemi élményt jelentene a periódusos rendszer újbóli megtalálása, az értéktöbblet elméletének ismételt megfogalmazása, netalántán a relativitás elméletének előpattanása valami nagy koponyából — mindezzel végül legföljebb műveltsége hézagait demonstrálná az ember. Csak az örökmozgót lehet évszázadokon át újra meg újra „föltalálni”, minthogy azt nem lehet föltalálni. Más úgy azonban, hogy ki mit fogad be. Hiába az elődök minden bölcsessége és tudománya, ha nem kerülünk vele személyes kapcsolatba.

Megmondom őszintén, mert akár vicnek is jó: én azért tizenévesen utána számoltam a nagy görögnek! Hogy minden derékszögű háromszögre igaz, amit ő kétezernégyszáz éve kifundált? Ha már gyöngye az ember arra, hogy kitaláljon valami nagyot, legalább cáfolni szeretne egy szellemóriást. S bizony, voltak hasonló kísértéseim más nagy nevekkkel és elvekkkel is. Messze kerülém azonban az igazságot, ha nem tenném hozzá: az is megesett velem, hogy tojásbélyű tőrékenység elmélet fészkeltem belém, amiről pár év alatt kiderült, hogy puszta képzelgés vagy egy politika lapos öngigazolása.

Hosszú bevezető azonban mindez egy kis ugráshoz. Azt az árkot szeretném ugyanis megugrani, amit annyiszor elem húznak utánam születettek, ha történelmi közelmúltunkról van szó: vakok voltatok Ti?; vagy süketek?; esetleg ostobák? Hogy nem vettétek észre, hogy mennyire félre ment a dallam? Megkérdezi tőlem a fiam, a nálam tíz évvel később született barátom; megkérdezi a hazalátogató idegenbe szakadt és mellemnek szögezi az osztrák kolléga. Azt mondják: olyan nyilvánvalóak voltak azok a módszerek, azok az atrocitások, azok a bűnök... Hát gondolkodtatok ti? Hát?...

Rettentő nehéz ám azzal a tehetetellel élni, amivel ezek a kérdések nehezdednek az emberre. Úgy elspekulálók rajta, tényleg: nekem Püthagorasz gyanús volt — az osztályharc élésedésétől szóló tétel pedig kézenfekvő. Az anyagmegmaradás elvén hányszor főnnaadtam, a kulákkérdésben akkoriban tán sosem. Ugyanaz az elme. Szeretném már egyszer levenni nemzedékemről (és előre és hátra a szomszédos nemzedékekről) ezt a nehéz keresztet!

Valaki egyszer, egy klasszikus úgy fogalmazott: a legrosszabb szocializmus sem mérhető össze a „legjobb” kapitalizmussal. Aki a túlsó partról jött, annak az egész életére a kétszer-kettő nagy igazsága. De mennyire az lehetett, s volt azoknak, akik testükön érezték a múlt sajnó vágásait; akik a mindennapi kenyér megszerzésének iszonyú terheivel éltek? Most, amint a felszabadulás negyvenedik évfordulójának közelségében élünk, szembe kell nézni azzal a realitással, hogy mindenki ötvenen túl, s hatvan felé jár, akinek még személyes élményei lehetnek cselédsorsról, csendőri- és szolgabíróvilágról, a nincstelenség szörnyű megaláztatásairól. A társadalom többsége már tényleg azt firtatja: azóta... mi történt azóta?...

Püthagoraszban kételkedni szellemi torna — az akkori új társadalomban bizonyos osztályhelyzettel kételkedni arcátlanság lett volna! Végül is eljött egy olyan új társadalom, amely évszázados igazságtalanságokat tett helyre. Milliók személyes ügyét tette foglalatba. Föld, kenyér, szabadság... Ezek akkor nem jelszavak, hanem életelemek voltak. Mit számított akkor apánk szegénysége, anyánk tehetetlensége: kergettek bennünket az értelem és az új társadalmi szolgálat felé. Földajkált bennünket egy új rendszer, s csak egyet kért tőlünk: ne legyünk vele hálátlanok. Tudtunk a gyöngeségeiről? Néha nem sikerült mindent az elvek keretébe igazítani. Bizonyos gonoszágairól hírt vettünk? Nem hittük el. És az az elmélet az osztályharc élésedésétől?... Amilyen abszurdum ma — olyan igaznak tetszett az akkori hidegháborús korszakban. Hiszen tényleg élet-halál harcát vívta akkor a

szocializmus itthon is, nemzetközi méretekben is. Annyi valóságos kém és diverzáns mellett miért pont az árthatlanokat tudtuk volna kiválasztani, mi, közvélemény? No, és amikor kitűdött, hogy a mi hitünk, lelkünk is vásárra ment, mikor éppen a társadalom önjelölt fel-táruáltak a gazdaságok is — éppen nekünk kellett volna belemenni? Pirultunk mi eleget e rendszer gyöngeségeiért, egy hatalmas csoport gazdaságiért. Nem az elkötelezettség hívével, reményével, áldozatkészségével éltek-e vissza jobban? Sok embert elvitték légerekbe, mert kuláknak minősítették; hányat megfosztottak hivatalától, mert a kispolgár bélyegzőt nyomták a homlokára. De nincs több áldozata annak az időnek más osztálybeliekből, mint éppen a munkásosztályból; más világnézetűekből, mint éppen a kommunistákból.

A mikor a gyerekeim azt kérdezi tőlem: hát akkor mivégre éltetek Ti — lelkiismeret-furdalás nélkül tudom a szemébe mondani: avégre édes fiam, hogy titeket már ne lehessen lepíszenteni a szocializmus első nagy vívmányával; hogy ti már igazán demokratikus társadalmi közegben élhettek; hogy ti már visszakérdezhettek: de miért? de hogyan?

Semmi sem igazabb, minthogy a gyermekeinket is megszorogtadják majd kérdéseikkel az unokák. Mert ha valamikor azt gondoltuk, hogy a szocializmus építése egy folytonos lakodalom vagy népünnepély lesz, talán sohasem ismétlődő naivságot követtünk el. Minden más társadalom évszázadokon keresztül nyerte el igazi vagy vég-ső formátumát — miért hinnénk, hogy a szocializmus csak úgy itt terem?

Nemrégiben fölfigyeltem egy „szónoki” kérdésre. Az volt a magja: már lassan negyven éve firtatjuk a demokráciát meg a szocializmust... és még mindig arról beszélünk: fejleszteni kell a szocialista demokráciát. Hogy van ez? Hithű kommunista kérdezte, s nem hiszem, hogy megnyugodott a válaszban, miszerint ez történelmi mű, nem lehet ezerkilencszázvalahányra betetejezni. Pedig már tudjuk, hogy nem lehet. Nem történelmi, hanem emberi akadályai vannak. Hány fórum rendeltetett arra, hogy a demokráciát szolgálja; hány törvény írja elő a követendő magatartást; hány biztosítékunk van arra, hogy a józan és okos szó érvényesüljön? De ha bensőnkben nem vagyunk még korunkhoz és társadalmunkhoz illően demokratikusak, kinek panaszkodjunk? Igazán hétköznapi, mindennapi magatartásformáink közé tartozik még ma is, hogy nem mondunk ellent a magasabb beosztásúnak; nem mondunk le a gazsulálás vélt vagy valóságos előnyeiről; dörgölődünk; előnyöket hajszolunk; rövidebb úton akarunk célhoz érni; kivételezésre apellálunk; különleges elbírálásra áhítzunk; szeretnénk kivonni magunkat törvényes következmények alól; olcsóbban kellene valami... Mennyi antidemokratikus tempó — miközben demokráciánk korlátairól szónokolunk! S jobb-e, tökéletesebb-e ebben a szocializmus második-harmadik-negyedik nemzedéke?

Egyáltalán, tehet-e valami szemrehányást visszafelé bármely generáció? A társadalomirányításban sosem egyetlen nemzedék dominál. Am, ha a következő több gondot meg tud oldani, ha új módon tud kérdéseket feltenni és azokra korszerűbb válaszokat találni — mi más lenne az, mint a társadalom természetes fejlődése; a mi esetünkben a szocializmus tökéletesedése?

Úgy van ez már nagyon-nagyon régen: generációk tapasztalatai sűrűsödnek történelemmé. Sajnos, az ember abban speciálisan különleges, hogy minden nemzedéke elsősorban maga akar megtapasztalni mindent, s tehetetlenségeit az előző generációk gyöngeségeivel férceli össze.

Tulajdonképpen egyet kellene nagyon őszintén belátnunk: éppen csak hogy feljött a nap! De érezzük a melegét! S lehet, hogy ennek is utána számol valaki történetileg, mint a kis gimnazista Püthagorasznak — de az eredményben megnyugodhat. Nem évezredek hitelesítik, csak évtizedek, de a történelemben nem megy semmi visszafelé.

Minden variáció visszamegy Püthagoraszhoz, Lomonoszovhoz, Marxhoz, Einsteinhez, Leninhez. A világot újra értelmezi minden nemzedék. Utána számol, utána gondol az öregeknek, az előzőeknek. Nem feltétlenül és elsősorban a hibakeresés szándékával. Lehet ezt folytonosságnak nevezni is.

SZ. SIMON ISTVÁN

GERGELY SÁNDOR: TABU

Magatartás- és beszéd-kultúránkról — táborozva

„Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez” — írja a magyar nyelv XX. századi művésze, Illyés Gyula. Sajnos, korunkban — amikor időnként abban is bizonytalanok vagyunk, hogy újdonsült ismerőseinket hogyan szólíthatjuk meg hogyan köszönjünk, tegeződjünk, vagy magázódjunk — az öncélú, durva, trágár kifejezések helyét kapnak beszédünkben, pedig gondolataink megfogalmazásakor erre számtalan más módunk is lehetne.

A magyar nyelv 1984. évi ünnepi hete az ifjúság beszéd-kultúrájának hibáival, hiányosságaival, a fiatalok szókinccsének gazdagítási lehetőségeivel foglalkozott. A nyelvi trágárság azonban — sajnos — nemcsak az ifjak beszédét ékteleníti, terjed kortól, sőt, nemtől függetlenül, munkahelyen, iskolában és családi környezetben egyaránt.

Gyatra a szókinccsünk, vagy talán magabiztonságunk növeléséhez szükséges a durva szó? Az ok legfőképpen talán abban rejlik, hogy a trágár beszéd elkövetője nincs tudatában annak, hogy a magyar nyelv gazdagsága ismeretében számtalan más szóhasználat is élhetne. Ennek felismerését nem segíti eléggé sem a család, sem az iskola, sem a baráti kör.

Többek között ezért is figyelemre méltó, hogy az olvasótáborok mintájára a nyári szünidőt nyelvművelő tanárok, magyar szakos pedagógusok könyvtárosok, újságírók arra is alkalmasnak tartják, hogy magyar anyanyelvi tábort szervezzenek 12—16 éves fiatalok számára. Ezek a táborok abban hasonlítanak a már megszerte szerveződő olvasótáborokhoz, hogy munkájuk a tíz—tizenöt főnyi kiscsoportok együttgondolkodására épít, a táborok egyúttal alkotói közösséget is teremtenek az előre meghatározott, megtervezett nevelési-művelődési cél eléréseért. Itt is nélkülözhetetlen a könyv, a jó szakkönyv, segítséget nyújtva a beszédtechnikai gyakorlatokhoz, a nyelvi játékok megrendezéséhez.

A nyelvművelő táborok abban különböznek az olvasótáboroktól, hogy munkájuk nyomán látszólag kevesebbe vállalkoznak, viszont minden megteremthető formával, módszerrel a nyelvművelés ügyét kívánják szolgálni.

Sopronban például burgenlandi, szlovákiai, szlovéniai és magyar anyanyelvű középiskolás korú gyermekek táboroznak; a hívó szó jegyében az anyanyelvi kultúra ápolása és a résztvevők magyarságtudatának erősítése érdekében a tizenegy nap alatt Magyarország — ezen belül Győr-Sopron megye — történelmi és földrajzi értékeinek megismerését segítik a kirándulások, az előadások, a jelenlévők aktív közreműködésére építő kiscsoportfoglalkozások. A szervezők szándéka, hogy e két hét alatt igyekezzenek múltunk és jelenünk bemutatásán keresztül megtalálni azokat a szálakat, amelyek a szomszédos országokban élő magyarokat és a rajtuk keresztül országainkat összekötik.

Győrben és Fehérgyarmaton — figyelemre méltó kísérletként — középiskolai magyar szakos tanárok és diákok együtt táboroznak. Az együttléti kölcsönösen ösztönző hatású pedagógusok és tanítványai számára. Az önkéntes jelentkezés pedig annak bizonyítéka, hogy nyelvünk, beszédünk, a szép magyar szó iránti vonalom kíváncsiság él bennünk, fontosnak tartják kifejezéseink, gondolataink tisztaságát, emberségük, nemzeti létük megbecsülését, tisztelését. József Attila szavait idézve: „A szép szó nemcsak eszközünk, hanem célunk is. Célunk az a társadalmi és állami életforma, melyben a szép szó, a meggyőződés, az emberi érdekek kölcsönös elismerése, megvitatása, az egymásrautaltság eszmélete érvényesül.”

Említhetnénk még, hogy Tatabánya, a TIT városi szervezete hasonlóképp anyanyelvi tábort rendez általános iskolásoknak Esztergomban. Itt az ilyen táborozás szinte már hagyomány, a résztvevők maguk állíthatják össze a tizenegy nap programját, meghatározhatják a foglalkozások tartalmát. Nyelvünk sokrétűsége elvezeti őket ahhoz az élményhez, amelyet népdalkinccsünk rejteget számukra.

A nyelvművelő táborok a nyári ifjúsági programok egyik formái. Jelenlegi számuk messze van a kívánatostól. Csupán remélni lehet, hogy a kor nyelvművelőinek kezdeményezései mielőbb áldozatkész követőkre találjanak beszéd- és magatartáskultúránk, jellemünk, egyéniségünk, embertársainkhoz fűződő viszonyunk kulturáltsága érdekében.

MARÓTI ISTVÁN

Katona Judit

Dioptriák

Csak nézzük egymást s várunk. Hol lehet tán elindulok megkeresni mégis. A páras, nyári csöndben egy tücsök, betonházak rengetege közt, szívéhez emel egy Stradivárit.

Sötétedik. A játszótér üres. A fűben félpár cipő, gumilabda, apró lábak kihűlt melege és elvágódott, merev nevetés. Minden kihalt, néma és erőtlén, de kiválik a sötétebből egy kislány bátran mégis a hintákhöz rohan s lám árnyak korlátját törli, száll, repül, kiáll félelmet, magányt emberül: azt képzelet, hogy boldog és szabad.

Reggelenként rózsákkal jössz meg, csak hordod, hordod élelem a nyárban, ennyi rózsát még sose kaptam

s nem töprengtem ennyit a halálon: harmadnapra mind mellre ejti fehér fejét vöröslő ingben. Hogy állnak a kivégzőfőnél s hogy siratlak mindegyikükben!

Úgy járunk sirt kapálni, mint telkére a gazda, gazok markából ájult virágokat cibálunk. Koszorúk alól gyíkok surrannak ki remegve, nem hoznak semmi választ, nem várnak üzenetre. Hallgatnak négy láb mélyen, hallgatunk fönn mi négyen, tíz ujjunk föld ekéje: új halált vetni jöttünk, ezüstös füstölőjét ősz lengeti fölöttünk.